

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної

Кафедра початкової освіти

УДК 373.3.091.33:376]:316.77

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «РОЗВИТОК КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ»

Студентки II курсу МБПДЗ групи
Освітньої програми Початкова освіта.

Спеціальності 013 Початкова освіта

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти другого
(магістерського) рівня

Тимошук Лариси Миколаївни

Науковий керівник канд. педагог. наук,
старший викладач

Хіля Анна Вікторівна

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця, 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З ООП	8
1.1 Комунікаційна компетентність: поняття, зміст, сутність	8
1.2 Нормативні документи навчання дітей з особливими освітніми потребами	12
1.3 Розвиток комунікаційних компетентностей дитини з інтелектуальною недостатністю як складова успішної інтеграції	19
РОЗДІЛ 2. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ООП	24
2.1 Застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі	24
2.2 Приклади створення та використання інтерактивних вправ для дітей з особливими освітніми потребами	30
2.3 Методика застосування інтерактивних технологій	39
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА	43
3.1 Організація та методика проведення експерименту	43
3.2 Аналіз результатів експерименту	48
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Актуальність дослідження проблем навчання дітей з особливими освітніми потребами пов'язана, насамперед, з тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання та переходять на інклюзивне навчання незмінно росте. Так, відповідно до даних сайту Міністерства освіти і науки України серед дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку та в результаті розвитку інклюзивного навчання за останні п'ять років досягнуто зростання більше ніж у 6 разів кількості учнів, охоплених інклюзивним навчанням [50]. Окрім того, самих інклюзивних класів стало у 7 разів більше – з 2715 (2016/2017 н. р.) до– 18681 (2020/2021 н. р.).

Тому для вчителів актуальним залишається питання, як викладати в таких класах та як навчати дітей з особливими освітніми потребами, щоб процес навчання був не лише ефективним, а й якісним в усіх аспектах, які зачіпає інклюзивне навчання.

Так, на нашу думку, в сучасних умовах діджиталізації, дистанційної освіти та формування критичного мислення варто звернутися до інтерактивного навчання, що є різновидом активного навчання. Сутність такої форми побудови освітнього процесу полягає в тому, що навчання відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх здобувачів освіти та педагогів, повноцінного й різностороннього включення кожного учасника в роботу.

Саме тому, для навчання дітей з особливими освітніми потребами нами будуть розглянуті інтерактивні програми такі як: «Сходінки до інформатики», Kahoot!, LearningApps та інші. Адже сучасному викладачу інклюзивної освіти необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін не лише в освітньому просторі, а й власне умов життя, що можливо лише за умови наявності високого рівня

професійної, інклюзивної, комунікативної та інформаційно-цифрової компетентностей, розвинених професійних здібностей. Вчитель інклюзивного класу насамперед має широкі потенційні можливості впливати на формування особистості, її світогляду, настроїв і моральних якостей дітей, зокрема і дітей з особливими освітніми потребами. Реалізація цих можливостей залежить в кожному конкретному випадку, як ми зазначили раніше від особистих якостей педагога та професійного рівня. Окрім цього, височінь соціального положення професії педагога, її престиж залежить від тієї системи суспільних відносин, в якій він живе і працює.

В наш час педагогічний навчальний заклад має готувати компетентного фахівця для роботи в інклюзивних класах, здатного продуктивно розв'язувати навчальні і виховні завдання, які спрямовані на формування особистості дитини з особливими освітніми потребами. І, саме компетентність розкриває міру включення до активної дії, здатність ефективно розв'язувати проблемну життєву ситуацію, мобілізуючи знання, досвід, цінність, уміння. Що й зумовило вибір теми нашого дослідження «Розвиток комунікаційної компетентності дітей з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій».

Мета дослідження полягає в розгляді проблеми використання інтерактивних технологій в освітньому процесі для дітей з особливими освітніми потребами в процесі формування комунікаційної компетентності.

Об'єкт дослідження – комунікаційна компетентність дитини з ООП.

Предмет дослідження: процес формування комунікаційної компетентності дітей з особливими освітніми потребами засобами інтерактивних технологій.

Гіпотеза дослідження: якість навчання та власне комунікаційна компетентність дитини особливими освітніми потребами підвищиться за рахунок упровадження інтерактивних технологій в освітній процес, зокрема

використання інтерактивних програм, телекомунікаційних проєктів, що дозволять забезпечити ефективність навчального процесу через залучення всіх учнів до навчальної діяльності незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, тощо надаючи можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають, думають і яку роботу виконують.

Завдання дослідження:

1. Здійснити дефінітивний аналіз основних понять дослідження: «діти з особливими освітніми потребами», «комунікаційна компетентність», «інтерактивне навчання» тощо.

2. Здійснити аналіз теоретико-методологічних засад дослідження з питань змісту та особливостей організації діяльності спрямованої на формування комунікаційної компетентності.

3. Дослідити сучасний стан та експериментально перевірити особливості використання інтерактивних технологій для розвитку комунікаційної компетентності дітей в інклюзивному класі, зокрема дітей з особливими освітніми потребами.

4. Проаналізувати та презентувати отримані результати в розрізі результатів використання пропонованих респондентам (вчителям-практикам) інтерактивних технологій для роботи в умовах інклюзивного навчання.

Під час проведення педагогічного експерименту застосовувались такі методи педагогічних досліджень: спостереження; бесіда; тестування; аналіз документації.

Апробація результатів дослідження відбувалася під час науково-практичних конференцій різного рівня (Додаток Д):

- IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (Четверта школа технологій інклюзивної освіти), яка відбулася 10-11 грудня 2020 року,

м. Вінниця. Тема доповіді: Нормативно-правове забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами в Україні

- V Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», яка відбулася 22-23 березня 2021 року, м. Вінниця. Тема доповіді: Комунікативна компетентність педагога та дитини в інклюзивному класі: виклики, потреби, шляхи вирішення
- Международная научно-практическая конференция студентов и молодых ученых «Гармонизация психофизического и социального развития детей дошкольного возраста» в рамках Международного форума студенческой науки «Студенческая наука – инновационный потенциал будущего», 21 апреля 2021 г., Минск. Тема доклада: Особенности использования ИКТ в инклюзивном образовании.
- Всеукраїнська конференція з міжнародною участю «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти», яка відбулася 11-12 червня 2021 року, м. Чернігів. Тема доповіді: Нестандартні прийоми розвитку комунікативної компетентності педагога та асистента в інклюзивному класі.
- I Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку творчої особистості майбутнього педагога в контексті інтеграції України до єдиного європейського і світового освітнього простору», що відбулася 27–29 жовтня 2021 року, м. Глухів. Тема доповіді: Інтерактивні технології та арт-терапія точки дотику в процесах формування професійної компетентності вчителя початкових класів.

Результати дослідження висвітлені у наступних публікаціях:

- Тимошук Л. Нормативно-правове забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами в Україні // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 10-11 грудня 2020 р.) / редкол. : О. П. Демченко, В. І. Імбер, Н. С. Казьмірчук, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Н. А. Олійник, А. В. Хіля; за заг. ред. О.П.Демченко. Вінниця, 2020. – Вип. 3. – С.31-35.
- Тимошук Л. Особенности использования ИКТ в инклюзивном образовании // Сборник Международной научно-практической конференции студентов и молодых ученых «Гармонизация психофизического и социального развития детей дошкольного возраста». – Минск, 2021. – С.363-366.

Базою дослідження для експериментальної перевірки робочої гіпотези дослідження були респонденти з числа здобувачів загальної середньої освіти комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11 Вінницької міської ради», комунального закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-гімназія №6 Вінницької міської ради» та комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №16 Вінницької міської ради».

Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів (8 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (62 найменування) та 3 додатків на 18 сторінках з QR-кодами та відповідними посиланнями на інтерактивні вправи та розробки. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок, із них основного тексту – 69 сторінок.

ВИСНОВКИ

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства сприяв достатньо серйозним зрушенням в галузі освіти. В результаті філософських роздумів, етичних та наукових досліджень та експериментів в основу сучасної освіти були покладені глобальні цілі сталого розвитку та розвиток не лише інтелекту як розумового розвитку, а інтелекту емоційного, духовної та соціальної складових формування особистості, зокрема й особистості дитини з особливими освітніми потребами. Так, увагу в педагогічній практиці почали приділяти розкриттю їхніх творчих здібностей, підтримці таких дітей на засадах людяності та загальнолюдських цінностей. На нашу думку, вирішення даних проблем можливе лише за допомогою інтерактивних технологій.

Саме тому, нами було визначено теоретичні основи розвитку комунікаційної компетентності дітей з особливими освітніми потребами саме через використання інтерактивних технологій. В процесі дослідження нами було розглянуто поняття «комунікаційна компетентність», визначено її зміст та сутність, основні нормативні документи в галузі навчання дітей з особливими освітніми потребами. А також дозволило використовувати інтерактивний формат в значення здатності до взаємодії або ведення діалогу з кимось. Таким чином інтерактивне навчання в нашій роботі не лише використовувалося як діалогічне навчання, під час якого відбувається співпраця між учителем і здобувачами освіти, а й як одна із основних форм соціалізації та інтеграції дитини з особливими освітніми потребами.

В процесі нашої роботи ми також окреслили, що інтерактивні методи навчання, в основному, базуються на такому підході, щоб здобувачі освіти були центром освітнього процесу, який надає можливість обмінятися

знаннями та власним досвідом з іншими учасниками, що зробили даний підхід до навчання більш цікавим та ефективним, що активізує та спонукає до взаємодії кожного.

Впровадження інтерактивних технологій вимагає від вчителя розуміння сутності цього напрямку навчання, вміння планувати свою роботу, особливо на початкових етапах. Елементи інтерактивних технологій слід впроваджувати поступово, починаючи з простих – робота в малих групах, парах, тощо.

Результат від використання інтерактивних технологій в освітньому процесі буде помітний лише тоді, коли вчитель сам усвідомить всю важливість такої роботи з урахуванням індивідуальних потреб кожного здобувача освіти, зокрема і дитини з особливими освітніми потребами.

У ході експериментальної перевірки нами було проведено педагогічний експеримент, який проводився в чотири етапи, а саме: констатуючий, навчальний, контролюючий та порівняльний. На першому етапі нами було проведено вхідний контроль рівня знань і умінь здобувачів освіти, яких було залучено до експерименту. Далі, в процесі навчального етапу, нами було введено нові засоби навчання для експериментальної групи, а саме технології інтерактивного навчання. Під час контролюючого етапу нами було проведено кінцеве оцінювання рівня знань і умінь здобувачів освіти обох груп. В процесі порівняльного етапу нами було здійснено порівняльний аналіз рівня знань та умінь в контрольній та експериментальній групі.

Загалом, в експерименті взяли участь 90 осіб, які сформували контрольну групу (45 осіб) та експериментальну групу (45 осіб). У контрольній групі методика навчання здобувачів освіти не змінювалась, а в експериментальній групі використовувались технології інтерактивного навчання.

Порівнюючи результати рівня знань і умінь здобувачів освіти до та після експерименту, можемо зробити висновок, що кількість здобувачів освіти з високим та достатнім рівнями знань збільшилася на 5% та 9 % відповідно, а кількість здобувачів освіти із середнім рівнем знань, навпаки, зменшилась на 16 %. Це в свою чергу свідчить про те, що з використанням технологій інтерактивного навчання ефективність засвоєння знань, а також вміння їх застосовувати, систематизувати якісно підвищилися. В той же час можливості вчителя та учнів в рамках контролю, самоконтролю та перевірки набутих знань і умінь здобувачів освіти зросла, що доказує ефективність проведеної роботи.

Отже, можемо стверджувати, що результати нашого дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, мета досягнута, поставленні завдання розв'язані, гіпотезу доведено. Адже, проведене нами дослідження підтверджує той факт, що якість навчання дітей з особливими освітніми потребами підвищиться за рахунок упровадження інтерактивних технологій в освітній процес, зокрема використання інтерактивних програм, телекомунікаційних проєктів. Але у той же час, наше дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми, оскільки наукові розвідки щодо покращення якості надання освітніх послуг дітям з ООП мають продовжуватися та доповнюватися спеціалізованими курсами та підвищенням кваліфікації вчителів інклюзивних класів як щодо питань комунікаційної, так і інформаційно-цифрової компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
2. Байда Л. Інвалідність та суспільство.[Серія навчальних матеріалів українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні»] / Л.Байда, О. Красюкова – Енс, С. Буров, В. Азін, Я. Грибальський, Ю. Найда / Заг.ред Л.Байда, О. Красюкова – Енс канадський центр вивчення неповносправності, 2012.-188с.
3. Власенко О. М. Специфіка викладання спецкурсу «Методика педагогічного експерименту» / Власенко О. М. // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 380-396.
4. Генератор ребусів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rebus1.com/ua/>
5. Григорович, О., & Пахальчук, Н. (2019). ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ. Педагогічна освіта: теорія і практика, 2(26), 232-238.
6. Григорович, О., Грибачова, О., & Боричко, Т. (2019). ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ. Молодий вчений, 11 (75), 211-214. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-45>.
7. Давиденко Г.В. Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання вищих навчальних закладах країн Європейського союзу: дис. ...док-ра пед. наук: спец.13.00.01-«Загальна педагогіка та історія

педагогіки» / Ганна Віталіївна Давиденко.-К., 2015.- 467с.

8. Демченко О. П. Підготовка майбутніх учителів до створення ситуації успіху молодших школярів. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 6. Вінниця: РВВ ДП «Державна картографічна фабрика», 2002. С. 114–122.
9. Демченко О. Пізнавально-синкретична складова в підготовці майбутніх вихователів до розвитку соціальної обдарованості дітей. Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.26 (1-2019). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2019. С.64-70.
10. Демчук М. Нетрадиційні форми навчання. // Рідна школа. – 2005. – №9. –С. 65 – 67.
11. Дубина Л.А. Коммуникативная компетентность дошкольников: сб. игр и упражнений. – М.: Книголюб, 2006. – 64 с
12. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948 р.// Офіційний веб-портал Верховної ради України [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_015
13. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»
14. Імбер, В. І., Дозірча, І. Ю., & Ліщишина, Ю. В. (2019). Інтелектуальний розвиток учнів початкової школи засобами комп'ютерних технологій.
15. Імбер, В. І., & Имбер, В. И. (2018). Використання мультимедійних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

16. Имбер, В. И. (2019). ОРГАНИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ. In *ДЕТСТВО В ПРОСТРАНСТВЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРАКТИК* (pp. 147-149).
17. Інтерактивне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/73736/pedagogika/interaktivne_navchannya
18. Інтерактивні методи навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2316-interaktyvni-metody>
19. Кіт, Г. Г. (2019). РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ФАКТОР ЙОГО ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи, 94.
20. Кіт, Г. Г., & Демченко, О. П. (2020). ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ. Нова українська школа: початок реформ: зб. тез доповідей, 251.
21. Колосова О.В., Хіля А.В. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ-ШУЛЬГИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ // The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology. – 2020. – Issue 61. – 78-83.
22. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти: Міжнародний документ від 14.12.1960 р.//Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
23. Коноплева А.Н., Лещинская Т.Л. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития: моногр. – Мн.: НИО, 2003. – 232 с.

24. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України».-К.: Велес, 2005-48 с.
25. Коротаева Е. В. Директор–учитель–ученик: пути взаимо-действия / Е. В. Коротаева. – М. : Сентябрь, 2000. – 144 с.
26. Кривонос О.М. Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей майбутніх учителів інформатики в процесі навчання програмування: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 /О. М. Кривонос. – К., 2013. – 284 с.
27. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті: [Електронний ресурс] /І. М. Кубенко // Додаток до електронного журналу “Теорія та методика управління освітою”. – Вип. 1. – 2010. – 13 с. – Режим доступу: http://www.tme.umo.edu.ua/docs/Dod/1_2010/kubenko.pdf.
28. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. № 54. С. 100–106.
29. Лазаренко Н. І. Суперечності, проблеми і парадокси в системі сучасної педагогічної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб.наук.пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер» 2019. Випуск 53. С. 5-9.
30. Лазаренко Н.І. Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції : монографія. Вінниця : ТОВ «Друк», 2019. 389 с.
31. Лазуренко О.О. До питання щодо розвитку поняття «емоційна компетентність» у психології / О.О. Лазуренко [Електронний ресурс]//

- Науковий огляд. – 2015.Т.1. - №11.- Режим доступу до ресурсу:
www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/370
32. Мартинчук О. В. Підготовка фахівця зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному середовищі Монографія Київ 2018р.-430с.
 33. Ніколаї Г. Ю. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень / Ніколаї Г. Ю. – Суми: СДПУ ім. А. С. Макаренка, 1999. – 106 с.
 34. Овчарук О. Компетентності, як ключ до оновлення змісту освіти: [Електронний ресурс] // О. Овчарук. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/381/>.
 35. Огнев'юк В. Реформування - як сутнісна характеристика сучасної освітит / В. Огнев'юк // Освітологія /- 2013.Вип.2.-с. 9-13.
 36. Освітологія: фахова підготовка: навч.-метод. Посіб. /За ред. В. Огнев'юка. – К. :ВП «Едельвейс»
 37. Офіційний сайт проекту. Програмний продукт "Сходинок до інформатики Плюс" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dvsvit.com.ua/sходunku/?page=pz.html>
 38. Падалко О. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journal.osnova.com.ua/article/>
 39. Панасенко Е. А. Експеримент у системі методів наукового дослідження в історико-педагогічній думці Радянської доби / Панасенко Е. А. // Витоки педагогічної майстерності. – Полтава, 2011. – С. 209-215.
 40. Пархоменко В. І. Впровадження інтерактивних методів та засобів під час професійнотеоретичного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mcppv.ho.ua/docs/parhomenko02.pdf>

41. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. / Пометун О. І., Пироженко Л. В. – К.: Видавництво А.С.К., 2004 – 192 с.
42. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти № 813 від 13 липня 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/60f/538/89c/60f53889c15b9988843949.pdf>
43. Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки. Наказ МОН №855 від 11.09.09 року.
44. Саламанская декларация. Рамки действия по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания 7-10 июня 1994г.- К.,2000-21с.
45. Сервіси створення інтерактивних вправ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/view/metodmarafon>
46. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с. ISBN 978-966-2153-51-4
47. Сисоєва С. Порівняльна педагогіка в контексті розвитку освітології / С.Сисоєва // Освітологія – Вип. 3. –с.17-23
48. Сисоєва С. Сфера освіти як об'єкт дослідження / С.Сисоєва // Освітологія –2012.- Вип. 1. –с.22-29

49. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: Міжнародний документ від 20.12.1993 р.// Офіційний веб-портал Верховної ради України.
50. Статистичні дані. МОН України [Електронний ресурс]. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>
51. Таранченко О.М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку процесі навчання / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навчально-методичний посібник / Кол.авторів: А.А.Колупаєва, Ю.М. Найда, та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. –К.: 2007. – 128 с.
52. Хіля А.В. Віртуальна реальність як елемент підготовки студентської молоді. Збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку творчої особистості майбутнього педагога в контексті інтеграції України до єдиного європейського і світового освітнього простору», Глухів, 2021. 39-41.
53. Хіля А.В. Нестандартні форми роботи як засіб підвищення якості освітніх послуг та ефективності інклюзивної школи // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. С.154-158.
54. Хіля А.В., Саранча І.Г. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СФЕРИ // Науковий часопис Національного

- педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Випуск 30 : збірник наукових праць / за науковою ред. Академіка В. І. Бондаря. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – С. 185-192.
55. Шевців З. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу Монографія київ 2017р.-383с.
56. Шевякова Л. П. Средства коммуникативного воздействия в образовательном процессе Текст / Л. П. Шевякова // Коммуникация и образование. Сборник статей / под ред. С. И. Дудника. – СПб. : Санкт–Петербургское философское общество, 2004. – С. 428–445.
57. Шипицына Л.М., Заширинская О.В., Воронова А.П., Нилова Т.А. Азбука общения: Развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками. – СПб.: ДетствоПРЕСС, 2010. – 384 с
57. Anna Khilya, Alona Korol, Olena Blashkova, Viktoriia Kravchenko. Web-Technologies and Multimedia Systems in the training of professionals in the education system. ENVIRONMENT. TECHNOLOGY. RESOURCES. Scopus. 13th International Scientific and Practical Conference. June 17-18, 2021, Rezekne Academy of Technologies, Rezekne, Latvia. <https://conferences.rta.lv/index.php/ETR/ETR2021/paper/view/4859>
58. Demchenko, O., Kit, G., Holiuk, O., Rodiuk, N., Pakhalchuk, N., & Hryhorovych, O. (2019, May). BUSINESS GAMES IN QUASI-PROFESSIONAL FUTURE TEACHERS' TRAINING TO THE DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference (Vol. 1, pp. 144-159).

59. Imber, V. I. (2018). Organization of educational interaction between teacher and students by means of SMART BOARD. *Information technologies and teaching tools*, 64(8), 119-127.
60. Imber, V. I. (2016). The Safety of Children in the Information Society.
61. Khilya, A., Kolosova, O., Sarancha, I., & Kazmirchuk, N. (2020, May). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL READINESS OF STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT. In SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference (Vol. 1, pp. 363-373).
62. Olena Kolosova, Anna Khilya, Irina Sarancha Подготовка воспитателей дошкольных учреждений к работе с детьми с особыми образовательными потребностями // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 24th -25th, 2019. 83-93.
<https://conferences.rta.lv/index.php/SIE/SIE2019/paper/view/3021>